

HAECKEROVA KRITIKA LIBERÁLNEJ TLAČE INŠPIROVANÁ KIERKEGAARDOM

PETER ŠAJDA, Filozofický ústav SAV, Bratislava

ŠAJDA, P.: Haecker's Criticism of the Liberal Press Inspired by Kierkegaard
FILOZOFIA 69, 2014, No. 5, pp. 378-387

Theodor Haecker (1879 – 1945) was an influential commentator, translator and promoter of Kierkegaard's philosophy during the era of the German "Kierkegaard Renaissance." In 1914 he published the translation of one part of Kierkegaard's *A Literary Review* (1846) to which he attached a twenty-five-page-long *Afterword*. In the *Afterword* he engaged in a sharp polemic against the contemporary cultural and political liberalism promoted in certain German periodicals. He based his criticism on Kierkegaard's findings concerning the leveling role of the modern press. Haecker's translation and commentary create a philosophical *continuum* that attests to the lasting relevance of Kierkegaard's thought. They influenced the thinking of a number of German-speaking philosophers, such as K. Jaspers, M. Heidegger, F. Ebner and T. W. Adorno.

Keywords: Social and political philosophy – Theory of culture – Liberalism – Leveling – Theory of media – Philosophy of existence

Theodor Haecker (1879 – 1945) bol ústrednou postavou tzv. „kierkegaardovskej renesancie“,¹ ktorá zasiahla Nemecko v prvej polovici 20. storočia. Jeho originálne štúdie ku Kierkegaardovej filozofii, preklady Kierkegaardových diel i zápisníkov a popularizácia Kierkegaarda v mienkotvornom časopise *Der Brenner* boli dôležitým príspevkom do dynamicky sa rozvíjajúceho nemeckého diskurzu. Haeckerove diela a preklady mali priamy vplyv na širokú paletu mysliteľov, medzi ktorých patrili K. Jaspers, M. Heidegger, M. Buber, F. Ebner, R. Guardini, H. Arendtová, C. Schmitt a T. W. Adorno.

Charakteristickou črtou Haeckerovej recepcie bolo využívanie Kierkegaardových ideí na vyrovnávanie sa s problémami vlastnej doby. To sa prejavilo najmä v oblasti teórie kultúry a sociálno-politickej filozofie. Kierkegaardove postrehy týkajúce sa kultúrno-spoločenského vývoja Dánska v polovici 19. storočia inšpirovali Haeckera pri opise spoločenských trendov v Nemecku v období pred prvou svetovou vojnou i po nej. Táto „aktualizácia“ Kierkegaarda v spojení s Haeckerovým polemickým a adresným štýlom prispela

---

¹ K pojmu „kierkegaardovská renesancia“ pozri článok Hermanna Diema (Diem 1932). Komplexné zhodnotenie Haeckerovho významu pri recepcii Kierkegaardovho myslenia v Nemecku možno nájsť v štúdiu M. Kleinerta (Kleinert 2013).

k tomu, že Kierkegaard sa stal diskutovaným kritikom modernity.

V roku 1914 Haecker uverejnil preklad časti Kierkegaardovho diela *Literárna recenzia*, ktorému dal svojský názov *Kritika súčasnosti*. K prekladu pripojil dvadsaťpäťstranový doslov, v ktorom podrobil kritike súdoby kultúrny a politický liberalizmus propagovaný nemeckou novinárskou obcou. Vychádzal pritom z Kierkegaardovej kritiky tlače ako hlavného motora nivelizácie spoločnosti. Haeckerov preklad s komentárom vyšiel v časopise *Der Brenner* i ako samostatná publikácia a významne ovplyvnil vnímanie Kierkegaardu ako kultúrneho a spoločenského kritika. Vďaka Haeckerovi Kierkegaardove idey prenikli do debát o smerovaní modernej nemeckej spoločnosti.

Kierkegaardova téza o nivelizačnej funkcii tlače. V roku 1846 Kierkegaard uverejnil dielo *Literárna recenzia*,² v ktorom predstavil originálnu analýzu súdobých spoločenských pomerov. Zameral sa predovšetkým na skutočnosti konštituujuce dynamiku *súčasnosti*, medzi ktoré zahrnul: 1. prehnajúcu *reflektívnosť*, 2. rozmach *nivelizácie*, 3. vznik fantómu *verejnosti* a 4. podporu tohto fantómu zo strany *tlače*.

1. Kierkegaard *súčasnosť* charakterizoval ako „rozumovú, reflektujúcu a nevášnivú dobu, ktorá po vzbĺknutiach chvíľkového nadšenia spočíva v dômyselnej neangažovanosti“ (Kierkegaard 1997 – 2013, VIII, 66).

Reflexia, ktorá za bežných okolností podporuje uvážené rozhodovanie a konanie, dosahuje v tejto dobe takú extrémnu mieru, že paralyzuje rozhodnosť a vôľu prijímať záväzky. Výsledkom nie je ani tak nečinnosť, ako skôr budovanie zdania, že sa súčasná generácia usiluje o niečo zásadné. Tomuto úsiliu však chýba skutočná vášeň a radikálnosť, preto sa vytvorené zdanie rozplýva a nahrádza ho apatia legitimizovaná reflexiou. Tú prerušujú epizódy entuziazmu, ktoré sa rýchlo končia a bludný kruh bezbrehej reflexie sa opakuje.

Striedanie prchavého záujmu a neangažovanosti vedie k tomu, že súčasná generácia nepodporuje veľkosť a výnimočnosť, ktoré vyžadujú vášnivý záväzok. Tento svoj postoj obhajuje pomocou trivializácie: na základe reflexie dospieva k záveru, že výnimočný čin by za priaznivých okolností mohol vykonať ktokoľvek (Kierkegaard 1997 – 2013, VIII, 69-70). Súčasná generácia si pritom neuvedomuje, že jej odpor proti výnimočnosti korení v implicitnej závisť, ktorú prechováva k vášnivým a rezolútnym jedincom. Vedomá závisť výnimočnosti sa stráca vďaka transformácii výnimočnosti na triviálnosť, no reflexia závisť neodstraňuje, iba pretvára, pričom v latentnej podobe sa účinnosť závisť ešte zvyšuje. Závisť sa stáva kľúčovým spoločenským determinantom: „V nevášnivej dobe značne podliehajúcej reflexii, sa *závisť* stáva *negatívne zjednocujúcim princípom*“ (Kierkegaard 1997 – 2013, VIII, 78). Na úrovni spoločenského diania sa latentná závisť prejavuje v

---

² Dielo je reakciou na anonymne publikovanú novelu *Dve doby* dánskej spisovateľky Thomasine Gyllembourg-Ehrenswardovej. Analýze spoločenských pomerov sa Kierkegaard venuje v tretej kapitole diela. Viac podrobností o diele uvádzam v štúdiu (Šajda 2013). Prenikavé postrehy ku Kierkegaardovým úvahám v *Literárnej recenzii* možno nájsť vo filozofických prácach Milana Petkaniča, ktorý sa zameriava najmä na problematiku vášne (Petkanič 2010, 2013).

processe *nivelizácie*.

2. Charakteristickými znakmi nivelizácie sú rast nejednoznačnosti a stieranie kvalitatívnych rozdielov. Bezbrehá reflexia vnáša ambiguitu do konfliktu protikladov, ktoré dosiaľ vyžadovali jednoznačnú voľbu. Existenciálne rozhodovanie na základe kvalitatívnej disjunkcie buď – alebo stráca dôležitosť, pretože konflikt protikladov sa spochybnil.

Dobro a zlo, morálnosť a nemorálnosť nie sú v radikálnom rozpore, ktorý by jedinca podnecoval k vernosti jednému a k zavrnutiu druhého. Pre *súčasnú* generáciu je príznačné, že „nikto sa nedá dobrom strhnúť k veľkým činom a nikto sa nedá zlom zviest' k do neba volajúcim hriechom... nejednoznačnosť je vzrušujúci podnet, ktorý ľudí oslovuje úplne inak než radosť z dobra a odpor k zlu“ (Kierkegaard 1997 – 2013, VIII, 75).

Stieranie kvalitatívnych rozdielov ovplyvňuje tradičné roly, ktoré dosiaľ určovali miesto jednotlivca v medziľudských a spoločenských vzťahoch. Kvalitatívna diferenciacia pozícií v rodine, škole či v štáte stráca vyhranenosť, no nevášnivá doba ju ani neodstraňuje, ani nenahrádza. Formálne zostáva v platnosti, jej obsah sa však natoľko oslabuje, že jednotlivcov nemotivuje k jednoznačným angažovaným postojom. Komplexné štruktúry autority, akými sú monarchia či cirkev, fungujú podľa zaužívaných pravidiel, no náplň rolí, ktoré sú pre ne konštitutívne, sa neutralizuje (Kierkegaard 1997 – 2013, VIII, 75-77). Prehnaná reflexia podporuje v jednotlivcoch presvedčenie, že môžu byť čímkoľvek, zároveň však likviduje ich motiváciu existenciálne sa k niečomu zaviazat'. Vyprázdňovanie obsahu kvalitatívnych rozdielov sprevádza útlm dlhodobých bytostných záväzkov.

Moderná nivelizácia je spoločenským procesom, ktorý neriadia konkrétni vodcovia a neprebíha v réžii určitých záujmových skupín. Nivelizácia má síce svojich podporovateľov a niektoré skupiny si ju osvojili ako svoj program, no vo svojej podstate je anonymným „vít'azstvom abstrakcie nad jednotlivcami“ a „hrou reflexie v rukách abstraktnej moci“ (Kierkegaard 1997 – 2013, VIII, 81, 82). Skúsenosť s nivelizáciou mali aj predmoderné spoločnosti, no vždy len v obmedzenom rozsahu, pretože nivelizáciu realizovala konkrétna skupina ľudí. Až moderná doba so svojimi komunikačnými prostriedkami a bludným kruhom nezáväznej reflexie umožnila nástup nivelizácie v neriadenej a nekontrolovanej podobe.

3. Prostredie, v ktorom sa nivelizácia naplno rozvíja, nazýva Kierkegaard *verejnosťou*. Tento neurčitý celok nie je reálnym spoločenstvom, ale anonymnou abstrakciou, ktorej sa darí práve tam, kde komunitný život upadá. Aj keď verejnosť nie je priestorom, v ktorom by sa konkrétni jednotlivci bytostne stretávali a zjednocovali, vytvára ilúziu, že je legitímnym spoločenstvom ľudí. V skutočnosti je však nenáročným priestorom nebytostnej interakcie, v ktorom komunikácia prebieha bez osobnej záväznosti. Aby sa jednotlivec stal súčasťou verejnosti, musí sa stať nikým, tret'ou osobou (Kierkegaard 1997 – 2013, VIII, 87, 89). Keďže nie je jasné, *kto* tvorí anonymný celok verejnosti, nemožno ju brať na zodpovednosť za jej činy.

Neurčitosť, amorfnosť a fantómovosť verejnosti sa prejavuje v jej postojových „kotrmeľoch“. Na rozdiel od konkrétneho spoločenstva, ktoré vyznáva určité hodnoty a princípy, nemá verejnosť kontinuálnu ideovú identitu. Zo dňa na deň môže úplne zmeniť svoju mienku, a predsa nemožno tvrdiť, že by bola sama sebe neverná. Je priestorom

nezáväznej reflexie, v ktorom je nejednoznačnosť vítaným stimulom. Verejnosti nemožno vyčítať bezzásadovať, pretože zásadovosť jej nikdy nebola vlastná. Hybridnosť verejnosti je prirodzeným živlom nivelizácie: „Aby sa nivelizácia naozaj uskutočnila, musí najprv povstať fantóm, duch nivelizácie, monštruózna abstrakcia, všeobjímajúce niečo, ktoré je zároveň ničím, prelud – a týmto fantómom je *verejnosť*. Tento fantóm sa môže rozvinúť iba v nevášnivej dobe, ktorá zároveň podlieha reflexii“ (Kierkegaard 1997 – 2013, VIII, 86).

Mienka verejnosti je pre jednotlivcov prítlačivá, nie však vďaka obsahu, ale vďaka tomu, že zdanlivo patrí všetkým (a zároveň nikomu). Jej autorita sa zdá byť väčšia ako autorita názorov konkrétnych jednotlivcov či skupín. Verejná mienka je vo svojej podstate „niečím neorganickým, abstrakciou“ (Kierkegaard 1997 – 2013, VIII, 101) a v každom momente sa môže obrátiť proti jednotlivcovi, ktorý si ju osvojil.

4. Vznik abstrakcie verejnosti je úzko spätý s činnosťou tlače, ktorá sa v modernej dobe „sama stáva abstrakciou“ (Kierkegaard 1997 – 2013, VIII, 86). Verejnosť – hlavný „aktér“ šírenia nivelizácie – sa rodí vďaka tlačí, ktorú následne využíva na realizáciu svojich zámerov. Verejnosť nachádza v tlačí ideálny nástroj na propagáciu rôznych foriem nivelizácie. Skutočnosť, že tlač sa stáva slúžkou verejnosti, je príznačná pre nevášnivú dobu podliehajúcu reflexii, v ktorej tlač reaguje na oslabenie komunitných väzieb tým, že ich „nahrádza“ fantómovým spoločenstvom verejnosti. V iných dobách môže byť puto medzi tlačou a konkrétnosťou silnejšie.

Spoločnosť *súčasnosti*, prehnane podliehajúca reflexii, je čoraz viac predchnutá duchom nivelizácie, podporuje formy komunikácie, ktoré sú v súlade s jej vnútornou dynamikou. Tlač je hlavným nástrojom šírenia vlny nivelizácie, ktorá neutralizuje výnimčnosť. Napriek tomu, že *súčasnosť* nemá záujem o konanie jednotlivcov inšpirované vášňou a vnútrajškovosťou, je „vekom publicity“ (Kierkegaard 1997 – 2013, VIII, 68) a nezaujatého posudzovania životov jednotlivcov. Predmetom spravodajstva však nie je etické jadro konania jednotlivcov, ale externé detaily súkromných životov, o ktorých sa dá bez námahy klebeť. Bytostné mlčanie a bytostné hovorenie sú nahradené neustálym táraním a extenzívnou uvravenosťou. Skutočnosť, že orientácia *ad intra* je vytesnená orientáciou *ad extra* – pričom jednotlivcov v jednostrannej externalite nič bytostné nespája –, podporuje vznik konverzácie bez ideality a záväznosti (Kierkegaard 1997 – 2013, VIII, 92-94).

Hoci Kierkegaardove opisy nivelizačného pôsobenia verejnosti a tlače majú všeobecný ráz, určité pasáže korešpondujú s jeho osobnou skúsenosťou s dánskou novinárskou obcou. Krátko pred uverejnením *Literárnej recenzie* sa Kierkegaard stal predmetom niekoľkomesačnej zosmiešňujúcej kampane v satirickom periodiku *Korzár*. Tento konflikt mal vážne následky nielen preňho, ale aj pre vydavateľa *Korzára* Meira Goldschmidta (1819 – 1887), ktorý v októbri 1846 predal časopis a opustil Kodaň.

Haeckerova kritika kultúrneho a politického liberalizmu v nemeckej tlačí. Na rozdiel od Kierkegaardovej kritiky *súčasnosti*, ktorá neobsahuje žiadne odkazy na historické konkrétnosti, Haeckerova polemika s nemeckou liberálnou tlačou je plná odkazov na konkrétne osoby a periodiká. Túto charakteristickú črtu Haeckerovho písania badať už

v jeho monografii *Kierkegaard a filozofia vnútrajškovosti* (1913), kde prvýkrát tematizuje súvislosť medzi Kierkegaardom a liberalizmom. Zaoberá sa Kierkegaardovou kritikou nivelizácie dánskej štátnej cirkvi, ktorú Kierkegaard obvinil z toho, že sa vzdala radikálnosti pôvodného kresťanstva a plne sa prispôsobila požiadavkám modernej spoločnosti. Haecker sa pripája k tejto kritike a kodanského biskupa Hansa L. Martensena (1808 – 1884) obviňuje z bezduchého liberalizmu: „Biskup Martensen sa usiloval proti Kierkegaardovi brániť tak, že sa tváril, že ho neberie vážne; azda ho aj považoval za bláznivého. To je jedna z dvoch metód, pomocou ktorých ľudia zvyknú odmietat' ducha, keď sa im dostane až na telo, keď sa stane príliš osobným: neberú ho vážne a obvinia ho z bláznovstva. Myslím, že je to metóda bezduchého liberalizmu, ktorý je príliš slabý, zbabelý alebo múdry na to, aby použil prostriedok bezduchej ortodoxie: hrubú silu“ (Haecker 1913, 11).

V doslove ku *Kritike súčasnosti* (1914) sa Haecker zaoberá predovšetkým problémami vlastnej doby.³ Vymedzuje sa voči kultúrnemu a politickému liberalizmu začínajúceho 20. storočia, ktorému vyčíta šírenie nivelizácie a deštrukciu duchovných hodnôt. Za jeho hlavný komunikačný orgán označuje niektoré vplyvné nemecké periodiká, pričom upozorňuje na to, že po spochybnení tradičných autorít sa periodická tlač stala kľúčovou ideovou autoritou modernity.

V úvodnej časti Haecker definuje filozofický problém, od ktorého sa odvíja jeho konfrontácia s liberálnou novinárskou obcou. Jeho východiskom je Kierkegaardova téza o konflikte modernity s *bezpodmienečnosťou*. Podľa Kierkegaarda legitímna kritika vládnucej autority viedla jeho generáciu k tak radikálnemu spochybneniu autority, až sa úplne dištancovala od predstavy, že by niečo mohlo, resp. malo platiť bezpodmienečne. Táto generácia nástojí na tom, že všetko platí iba „do istej miery“, vďaka čomu do všetkých kvalitatívnych diferencií preniká nejednoznačnosť. Kierkegaard síce uznáva, že eliminácia bezpodmienečnej platnosti určitých ľudských autorít je pozitívom, no tento vývoj chápe ako šancu nanovo artikulovať význam bezpodmienečnosti. Generácia, pre ktorú všetko platí iba „do istej miery“, podľa neho význam bezpodmienečnosti skôr či neskôr aj tak uzná – či už z vlastnej vôle, alebo pod tlakom okolností (Haecker 1914, 70-71; Kierkegaard 1997 – 2013, XIII, 26).

Haecker Kierkegaardovu tézu o antagonistickom postoji modernity k bezpodmienečnosti potvrdzuje a aplikuje ju na vlastnú dobu. Jej relevantnosť ilustruje na príklade liberálnej tlače, ktorá má tri charakteristické znaky: 1. snaha o nivelizáciu prirodzených kvalitatívnych diferencií, 2. zosmiešňovanie inštitúcií, ktoré kvalitatívne diferencie propagujú a 3. štylizovanie postavy novinára do pozície prenasledovaného bojovníka za ideál rovnosti.

---

³ Aj keď Haecker v istom zmysle „odstriháva“ Kierkegaardovu filozofiu od historicko-ideového kontextu, v ktorom vznikla, predsa nemožno jeho interpretáciu označiť za *estetizmus*. Aj vďaka svojej prekladateľskej činnosti sa Haecker dôkladne oboznámil s dobovým kontextom vzniku Kierkegaardovho myslenia a v rámci svojej „aktualizácie“ Kierkegaarda ho reflektoval. K problému estetizmu pri interpretovaní Kierkegaarda pozri štúdiu J. Turnbulla (Turnbull 2013).

Terčom Haeckerovej kritiky sú predovšetkým populárny denník *Berliner Tageblatt*⁴ a satirický týždenník *Simplicissimus*. V menšej miere sa jeho polemika orientuje na mníchovský dvojtýždenník *März* a literárno-politický mesačník *Der neue Merkur*. S pozitívnym ohlasom sa uňho stretáva viedenský satirický časopis *Die Fackel*.

Haecker komentuje tvorbu konkrétnych autorov. Najintenzívnejšie sa zaoberá prácou novinárov píšucich pre *Berliner Tageblatt*: Kritizuje pôsobenie kultúrnych komentátorov Paula Schlenthera (1854 – 1916) a Fritza Mauthnera (1849 – 1923), ako aj politického komentátora Theodora Wolffa (1868 – 1943). S istou dávkou irónie rozoberá názory redaktora literárnej revue *Die neue Rundschau* Samuela Saengera (1864 – 1944), najmä jeho tézu, podľa ktorej sú vydavatelia liberálnych denníkov Rudolf Mosse (1843 – 1920) a Leopold Ullstein (1829 – 1899) nositeľmi svetla a vydavateľ konzervatívneho denníka August Scherl (1849 – 1921) je nositeľom temnoty.⁵ Na druhej strane Haecker oceňuje prácu Karla Krausa (1874 – 1936), vydavateľa časopisu *Die Fackel*, ktorý sa vďaka kritike praktík viedenskej novinárskej obce stal svedomím žurnalistických kruhov.

1. V liberálne orientovanej publicistike Haecker identifikuje snahu o elimináciu kvalitatívnych diferencií, ktoré sa tradične vnímajú ako bezpodmienečne platné. Ako príklad uvádza diferenciu medzi mužom a ženou, ktorá v liberalizme podlieha čoraz väčšej nivelizácii. Až na anatomicke rozdiely, ktoré liberálni autori zatiaľ nedokážu spochybnit', sa všetky ostatné rozdiely dostávajú do pozície nejednoznačnosti. Súčasťou liberálneho ideového programu rovnakosti je „striktne popieranie percepčno-duševných rozdielov medzi mužom a ženou“ (Haecker 1914, 77).

Dôraz na uniformitu je prítomný aj v liberálnom prístupe k sociálnym rozdielom. Pod vplyvom Rousseauových myšlienok sa súdobý liberalizmus v tandeme so socializmom hlási k utopickému ideálu paušálnej rovnosti. Súčasťou tejto vízie je popretie prirodzeného charakteru spoločenskej nerovnosti a prirodzenej tvorby spoločenských hierarchií. Haecker súhlasí s myšlienkou rovnakej dôstojnosti všetkých ľudí, no spoločenský reliéf chce zachovať nerovný. Neprirodzenú nivelizáciu, vynútenú politickým tlakom na *Gleichschaltung*, považuje za sebazničujúcu – jej neúspech nie je pritom zapríčinený historickými alebo sociálnymi faktormi, ale faktormi metafyzickými. V tejto súvislosti Haecker pripomína, že „veľkí vodcovia ducha“ – medzi ktorých zaraďuje Augustína, Pascala, Schopenhauera, Kierkegarda, Nietzscheho a Dostojevského – chápali škodlivosť ideálu paušálnej rovnosti. Keď boli okolnosťami donútení voliť medzi „dvoma znásilneniami“ – nadmierou autority a nivelizáciou –, uprednostnili prvú možnosť. Medzi ich postojom a súdobým liberalizmom sa nachádzajú rozporuplní myslitelia – napríklad Lev Tolstoj –, ktorí oscilujú medzi ideálom *rovnosti v nerovnosti* a ideálom *paušálnej rovnosti* (Haecker 1914, 63-65, 77).

---

⁴ Haecker označuje *Berliner Tageblatt* za „najúspešnejšie“ nemecké periodikum vzhľadom na náklad 230.000 kusov.

⁵ R. Mosse bol zakladateľom a vydavateľom denníka *Berliner Tageblatt*, L. Ullstein bol vydavateľom denníkov *Berliner Morgenpost* a *Vossische Zeitung* a A. Scherl bol vydavateľom denníka *Berliner Lokal-Anzeiger*.

Kierkegaard liberálnu demontáž bezpodmienečných kvalitatívnych diferencií postrehol už v období okolo roku 1848. Poukázal na to, že jeho generácia spochybnila tradičné hierarchie rozhodujúce z hľadiska fungovania vzdelávania, štátu či armády. Energiicky sa vzoprela proti bezpodmienečnosti hierarchií *učiteľ/žiak, nadriadený/podriadený, rozkazujúci/poslúchajúci* (Haecker 1914, 71; Kierkegaard 1997 – 2013, XIII, 26).

2. Súčasťou agendy liberálnych periodík *Berliner Tageblatt* a *Simplicissimus* je zosmiešňovanie inštitúcií, ktoré kvalitatívne diferencie a hierarchizácie podporujú. Ako príklad uvádza Haecker armádu, ktorú liberalizmus vykresľuje ako „niečo stredoveké“. Aj keď liberálna intelektuálna obec považuje armádu za prežitok, štylizuje sa do pozície jej kontrolného orgánu. Liberálni intelektuáli prísne dohliadajú na to, aby sa posty v armáde rozdeľovali predovšetkým podľa princípu paušálnej rovnosti. Liberálne periodiká prezentujú armádu ako hrozivú silu, a to napriek skutočnosti, že „nik dnes nie je vo vzťahu k verejnosti bezmocnejší ako práve tie údajne vládnuce a utláčajúce mocnosti“ (Haecker 1914, 78; pozri aj 75).

V podobnej pozícii ako armáda sa nachádza cirkev, na ktorú nivelizačný tlak dolieha *zvonku i zvnútra*. Vonkajší tlak prichádza v podobe karikovania, trivializácie a profanizácie zo strany liberálnych novinárov. Haecker spomína aktuálny prípad, keď „satirik“ časopisu *Simplicissimus* označil novú pápežskú encykliku za „toaletný papier“. S elegantnejšou formou trivializácie sa možno stretnúť u fejtonistov píšucich pre *Berliner Tageblatt*, ktorí katolicizmu blahosklonne priznávajú „poetickú“ hodnotu. Navyše, liberálni autori bežne používajú biblické príbehy a symboly spôsobom, ktorý je z náboženského hľadiska zrejmo profanizáciou.

Cirkev je vystavená aj vnútornému nivelizačnému tlaku, ktorý prichádza vo forme dobrovoľnej akceptácie liberálnej degradácie náboženstva. Istá časť katolíkov sa v duchu „tolerancie“ útokom nielenže nebráni, ale dokonca ich s vďačnosťou prijíma ako cenný podnet na zamyslenie. Absencia spätnej väzby neutralizuje potenciál náboženstva ako korektívu v kultúrno-politických sporoch a nepriamo napomáha šíreniu nivelizácie. Podrobenosť tlaku verejnej mienky badať nielen u radových členov cirkvi, ale aj u vysokých predstaviteľov cirkevnej hierarchie (Haecker 1914, 75-77).

Podľa Haeckera je dôležité, aby sa v spore liberálnych novinárov s „mocnosťami spoločnosti“ tematizovali fantómové momenty novinárskeho pôsobenia. Ich odhalenie prospere všetkým zúčastneným – aj samotnej tlači, ktorú kritika môže inšpirovať k novému nasmerovaniu jej činnosti.

3. Kľúčovým fantómovým momentom liberálnej žurnalistiky je štylizovanie postavy novinára do pozície prenasledovaného bojovníka za ideál rovnosti. Problém tejto štylizácie spočíva v tom, že jej nezodpovedá existenciálny obsah postojov novinárov. Liberálny novinár „preberá z krvavej histórie ľudstva slová a pojmy, ktoré kedysi vyjadrovali skutočné utrpenie a pochádzali zo skutočného útlaku a hnevu, a karikuje ich“ (Haecker 1914, 77). Štylizuje sa do pozície Jána Husa či Giordana Bruna, ktorí išli až do krajnosti a za svoje názory skončili na hranici. S rozhorčením liberálneho novinára však spravidla nie je spojené žiadne vonkajšie utrpenie ani žiaden vnútorný boj. Novinár nielenže nečelí ohrozeniu života, ale ani nebojuje za svoju vec. Je „tretou osobou“, ktorá sa pohoršuje nad

tým, čo sa týka iných – jeho hnev nemá súvis s vnútrajškovosťou, je to externý hnev „zo zásady“ (Haecker 1914, 76-77).

Existenciálna nezúčastnenosť je v novinárskom prostredí ešte rozšírenejšia než za Kierkegaardových čias. Haecker pripomína, že konflikt s Kierkegaardom vyvolal u vydavateľa *Korzára* Meïra Goldschmidta intenzívne vnútorné napätie. „Goldschmidtovia dneška“ sú však *pokrokovejší* a nič také si nepripúšťajú. Ich novinárska činnosť sa nedotýka bytostne ich existencie, nezasahuje ich osobnosť celostným spôsobom. Tejto činnosti chýba rozmer vnútrajškovosti, a preto nemôže vyvolať eticky motivované sebaspochybňovanie. Haecker túto nezúčastnenosť vystihuje metaforou *moderného Judáša*, ktorého jeho vlastný zločin nepohne k ľútosti ani k zúfalstvu: tridsať strieborných za zradu priateľa ide pokojne vložiť do banky (Haecker 1914, 68).

Liberálni novinári si uvedomujú, že odhalenie ich existenciálnej nezúčastnenosti by malo pre nich nepriaznivé následky. To ich ešte viac utvrdzuje v budovaní obrazu, podľa ktorého sú ohrozenými hrdinami bojujúcimi za práva jednotlivcov, ktorým nebolo dopriať to, na čo majú v duchu nivelizácie právo. Vďaka tomuto obrazu verejnosť – ktorá schvaľuje nemilosrdnú kritiku tradičných mocností – veľmi citlivo reaguje na akýkoľvek výpad proti novinárom (Haecker 1914, 78). Vidí v nich krehkých obhajcov ideálu rovnosti, ktorí sa angažujú pre dobro druhých na základe silného vnútorného presvedčenia. Podľa Haeckera je dôležité tento klam odhaliť, aby sa tlač „nezabývala“ vo vlastnej fikcii a nestratila celkom kontakt s vnútrajškovosťou.

Haeckerova kritika liberalizmu propagovaného niektorými nemeckými periodikami je *originálnym pokračovaním* Kierkegaardových úvah o nivelizačnom pôsobení tlače. Haecker vychádza z Kierkegaardových všeobecných úvah, no jeho reflexia je odpoveďou na konkrétne problémy jeho doby. „Prenesenie“ Kierkegaardu do aktuálnych kultúrnych a politických sporov 20. storočia môže pôsobiť kontroverzne, zodpovedá však Haeckerovmu presvedčeniu o „prorockom“ charaktere Kierkegaardovho myslenia. Toto „prenesenie“ spôsobilo v nemecky hovoriacom prostredí značný rozruch a inšpirovalo k „aktualizácii“ Kierkegaardu aj ďalších mysliteľov.

Ohlas na Haeckerovu *Kritiku súčasnosti*: Jaspers, Heidegger, Ebner, Adorno. Na Haeckerovo vydanie *Kritiky súčasnosti* zareagovalo viacero vplyvných mysliteľov medzivojnového obdobia.

Významný popularizátor Kierkegaardovej filozofie Karl Jaspers publikoval v roku 1931 dielo *Duchovná situácia doby*, v ktorom rozvinul kritiku úpadkových črt modernej nivelizovanej spoločnosti. Tak ako Haecker aj on sa venoval svojej dobe, pričom čerpal z Kierkegaardovej diagnostiky spoločenských procesov: „Prvú rozsiahlu kritiku vlastnej doby, ktorá sa svojou vážnosťou líši od všetkých predchádzajúcich, priniesol Kierkegaard. Jeho kritiku... počúvame aj ako kritiku našej doby; javí sa nám tak, akoby ju napísal včera“ (Jaspers 1932, 10-11).

Heidegger, ktorý s Jaspersom diskutoval o Kierkegaardovi, zaujal k Haeckerovi podobne ambivalentný postoj ako k samotnému Kierkegaardovi. Rakúsky bádateľ Gerhard Thonhauser, ktorý sa tejto recepcii venuje, podotýka, že v čase vydania *Kritiky súčasnosti*

možno u Heideggera predpokladať sympatie ku kultúrnemu konzervatívizmu haeckerovského typu. Heidegger svoj konzervatívizmus neskôr orientoval iným smerom, no základný zámer kierkegaardovsko-haeckerovského projektu neopustil. Aj keď v liste manželke z 8. septembra 1920 zaujal negatívne stanovisko k Haeckerovmu štýlu kritiky, v prednáškach k Diltheyovi z roku 1925 sa explicitne prihlásil k Haeckerovej ústrednej myšlienke: „Filozofický výskum musí byť aj kritikou súčasnosti“ (Thonhauser 2014, 4-5; zdôraznil P. Š.). V *Bytí a čase* je kierkegaardovsko-haeckerovská téma *verejnosti* v pozadí Heideggerových úvah o realite *ono sa*.

Haeckerova interpretácia Kierkegaardovej kritiky spoločnosti ovplyvnila aj rakúskeho dialogického filozofa Ferdinanda Ebnera, ktorý ju reflektoval v súvislosti s pohromou prvej svetovej vojny. V rozprave *Kultúra a kresťanstvo* Ebner rozoberá sebadeštruktívne tendencie modernity a upozorňuje na dva prorocké hlasy 19. storočia, ktoré anticipovali tragický vývoj v Európe: na Dostojevského a Kierkegaarda. Hoci Dostojevskij jasnozrivo predvídal veľký konflikt, ktorý privedie Európu k pádu, Kierkegaardov pojem nivelizácie považuje Ebner za ešte hlbší príspevok ku kritike modernity (Ebner 1919, 159). K spoločenským procesom prvej svetovej vojny sa Ebner vracia v článku *Križ a požiadavka viery*, kde sa inšpiruje Haeckerovým doslovom ku *Kritike súčasnosti* (Ebner 1920, 214-215).

Haeckerov výklad Kierkegaarda recipoval aj mladý Adorno, ktorý z neho čerpal už pri písaní habilitačnej práce. Podobne ako Haecker aj Adorno vnímal Kierkegaarda ako mysliteľa identifikujúceho tendencie spoločenského vývoja, ktoré sa v plnej miere rozvinuli až v 20. storočí.⁶ Adorno sa k inšpirácii Haeckerom svojším spôsobom priznal v liste Siegfriedovi Kracauerovi z 12. mája 1930, v ktorom zhrnul svoj názor na súdobé komentáre ku Kierkegaardovi. Haeckerovi sa napriek negatívnemu tónu celkového hodnotenia ušla dávka uznania: „K tejto téme som prečítal obrovské množstvo prác, väčšina z nich však bola úplne zlá. V relatívnom ponímaní Haecker a Guardini obstáli najlepšie, vychvaľovaný Przywara je naozaj slabý a ideologický, zvyšok nestojí za diskusiu. Čítal som aj Lukácsovo dielo *Duša a jej formy*, ktoré obsahuje veľmi chabú esej o Kierkegaardovi“ (Adorno, Kracauer 1995 – , 208). Adorno Kierkegaardovu diagnostiku spoločenského vývoja neskôr využil pri kritike moderného kapitalizmu, národného socializmu i filozofie existencie.

Záver. Na Haeckerovej literárnej stratégii je pozoruhodné to, ako vlastnú ideovú agendu spája s autoritou Kierkegaardovho pôvodného textu. Skutočnosť, že Haecker svoje úvahy nepublikoval ako samostatnú štúdiu, ale ako doslov k prekladu Kierkegaardovho textu, prezrádza zámer zdôrazniť ideový súzvuk týchto dvoch textov. Texty pôsobia ako filozofické kontinuum, ktoré aktuálnym spôsobom odhaľuje relevantnosť Kierkegaardových zistení o povahe modernity. Kierkegaardove všeobecne formulované zistenia Haecker interpretuje v kontexte svojho sporu so súdobou liberálnou tlačou, a tým ich umiestňuje na nové súradnice. Kierkegaard sa tak stáva súčasťou sporu, do ktorého sám

---

⁶ Adornovej téze, podľa ktorej Kierkegaard predvídal vývoj modernej spoločnosti 20. storočia, sa podrobnejšie venujem v štúdiu (Šajda 2010).

nevstúpil. Aj keď súzvuk Haeckerových myšlienok s Kierkegaardovými môže byť predmetom diskusie, je fakt, že Haeckerova reflexia sa stala neodmysliteľnou súčasťou dejín nemeckej recepcie Kierkegaardovej kritiky spoločnosti.

Literatúra

- ADORNO, T. W., KRACAUER, S. (1995 –): Briefwechsel 1923 – 1966. In: *Theodor W. Adorno. Briefe und Briefwechsel*. Ed. Theodor W. Adorno Archiv, Bd. 1 – 7. Frankfurt am Main: Suhrkamp, Bd. 7.
- DIEM, H. (1932): Zur Psychologie der Kierkegaard-Renaissance. *Zwischen den Zeiten*, 10 (3), 216-248.
- EBNER, F. (1919): Kultur und Christentum. *Der Brenner*, 6 (2), 141-160.
- EBNER, F. (1920): Das Kreuz und die Glaubensforderung. *Der Brenner*, 6 (3), 200-215.
- HAECKER, T. (1914): Nachwort. In: *Sören Kierkegaard. Kritik der Gegenwart*. Innsbruck: Brenner-Verlag, 62-87.
- HAECKER, T. (1913): *Sören Kierkegaard und die Philosophie der Innerlichkeit*. München: Schreiber.
- JASPERS, K. (1932): *Die geistige Situation der Zeit*. 3. Ausg. Berlin, Leipzig: Walter de Gruyter.
- KIERKEGAARD, S. (1997 – 2013, VIII): En literair Anmeldelse. In: *Sören Kierkegaards Skrifter*, bd. 1 – 28, K1 – K28 (komentáre), ed. Niels Jørgen Cappelørn, Joakim Garff, Jette Knudsen, Johnny Kondrup, Alastair McKinnon a Finn Hauberg Mortensen. København: Gad, bd. 8.
- KIERKEGAARD, S. (1997 – 2013, XIII): Om min Forfatter-Virksomhed. In: *Sören Kierkegaards Skrifter*, bd. 1 – 28, K1 – K28 (komentáre), ed. Niels Jørgen Cappelørn, Joakim Garff, Jette Knudsen, Johnny Kondrup, Alastair McKinnon a Finn Hauberg Mortensen. København: Gad, bd. 13.
- KLEINERT, M. (2013): Theodor Haecker. The Mobilization of a Total Author. In: Stewart, J. (ed.): *Kierkegaard's Influence on Literature, Criticism and Art* (Kierkegaard Research: Sources, Reception, Resources, vol. 12.1.). Farnham: Ashgate, 91-114.
- PETKANIČ, M. (2010): *Filozofia vášne Sorena Kierkegarda*. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce.
- PETKANIČ, M. (2013): O vášni ako vôli k existencii. *Filozofia*, 68 (1), 62-73.
- ŠAJDA, P. (2010): Theodor W. Adorno: Dve tváre Kierkegarda ako kritika spoločnosti. *Filozofia*, 65 (9), 821-832.
- ŠAJDA, P. (2013): Sören Kierkegaard: kritika spoločnosti a jej neskoršia recepcia. In: Novosád, F. – Smreková, D. (eds.): *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava: Kalligram, 447-467.
- THONHAUSER, G.: Von der Kulturkritik der „Menge“ zur existenzialen Analytik des „Man“. *Kierkegaard Studies Yearbook 2014* (v tlači; paginácia podľa prijatého manuskriptu).
- TURNBULL, J. (2013): Kierkegaard, Philosophy, and Aestheticism. *Filozofia*, 68 (1), 50-61.

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu č. 2/0050/14 *Existencia, socialita a étos konania: fenomenologické výzvy a existenciálne súvislosti*.

Peter Šajda
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR
e-mail: sajdus@yahoo.com